

Retraite-huisjes van edellieden in 't Kartuizerklooster te Zeelhem

Het is reeds bekend dat in de middeleeuwsche Kartuizerkloosters, — en o. a. in dat van Zeelhem, bij Diest, — enkele edellieden en andere voorname heeren voor eenige dagen hun verblijf namen om er, gesticht door het verstorven leven der kloosterlingen, dien tijd door te brengen in geestelijke afzondering (1). Wat men minder weet is, dat enkele vooraanstaande personen zich in 't Kartuizerklooster zelf een retraite-huisje lieten bouwen, op hunne kosten (2); hetgeen men evenwel niet kende is de manier op dewelke dit geschiedde en de levenswijze der heeren gedurende hunnen geestelijken afzonderingstijd.

Over dit onderwerp vindt men in 't Archief der Zeelhemsche Kartuizers (3) twee charters (4); het eerste, den 7 September 1400, verleend (5), door Renier II, heer van Schoonvorst (6) en van Sichem (7), het andere

(1) J. F. RAMAYKERS, Historische oogslag op 't voormalig Kartuizerklooster van Zeelhem, in Noord en Zuid, II, bl. 319, (Brussel, 1863).

(2) Ibid. bl. 319-320.

(3) Dit berust in 't Staatsarchief, te Hasselt.

(4) Het onderzoek van gansch 't archief bracht slechts deze twee charters aan 't licht; er werden echter meer van die huizekens opgericht: cfr. infra bl. 8, artikel XI.

(5) Vermeld, maar niet uitgegeven of ontleed in J. F. RAMAYKERS, o. c., bl. 318.

(6) Het huis van Schoonhoven — heerlijkheid ten N. van Aken gelegen — kwam, rond 1348, in 't bezit der heerlijkheid Schoonvorst, ook bij Aken gelegen. Over Renier I van Schoonvorst verscheen eene degelijke studie van de hand van BARON J. DE CHESTRET DE HANEFTE, (Renard de Schönau, sire de Schoonvorst. Un financier gentilhomme au XIVe siècle, in de Mém. de l'Acad. Royale de Belg., bundel XLVII, in 8°, Brussel, 1892-1893). Renier I was de vader van Renier II.

Renier I gaf de vermaarde glasramen der kerk van Sichem, die de oudtsgekende zijn van België; hij had de heerlijkheid Sichem gekocht in 1358 (ibid. bl. 41).

(7) In 1400 was Hendrik, heer van Diest, tevens heer van Sichem (K. STALLAERT, Inventaire analytique des Chartres concernant les Seigneurs et la ville de Diest, in den B. C. R. H. 4^e reeks, III, n° 3, bl. 94, Brussel, 1876;) Renier II van Schoonvorst droeg nog den titel van heer van Sichem, alhoewel hij, in 1398, de opbrengst der heerlijkheid Sichem had afgestaan aan den heer van Diest. (ibid. bl. 93).

door ridder Hendrik van Diest, heer van Rivieren, (1) den 6 November 1445 (2); 't ontleden dier twee handvesten, — waarvan het oudste verreweg het belangrijkste is, — toont ons een zeer bijzonder en eigenaardig uitzicht van 't godsdienstleven onzer edellieden op 't einde der Middeleeuwen.

Wat men doet bouwen weet men niet door de letter der handvesten: Renier van Schoonvorst heet het een *huysinghe ende tymmere*, Hendrik van Diest eenvoudig een *huys*. Ze vermelden wel dat, na den dood der voornoemde edellieden, de kloosterlingen van Zeelhem vrij zullen beschikken over bedoelde gebouwtjes, hunnen *vrijen wille mede doen*. Ver hoeft men niet te zoeken om te weten wat de prior van Zeelhem ermede zal doen: hij zal elk huisje een zijner kloosterlingen tot woning aanduiden. Het is immers bekend dat de Kartuizer het cenobieten-leven met het anachoreten-leven wil vereenigen: elk leeft in zijn afzonderlijk huisje als een kluisenaar, maar allen staan onder de leiding van eenen gemeenzamen prior en bidden gezamenlijk enkele getijden in de kloosterkerk (3).

Het bouwen geschiedt slechts met *consente ende verhenghe* (4) der *Chartroesen*; — zij zijn immers meester in hun kloosterhof; de huizekens zullen ook volle eigendom worden van 't convent. Het ligt dan voor de hand dat, bij het bouwen, de noodige aanduidingen worden verschaft, om van elk retraite-huisje eene woning te maken voor een kloosterling.

De studie van den Kartuizerregel (5) leert ons hoe de kluis van elken broeder eruit ziet (6). Elk gebouwtje bestaat op zijn eigen, en is zonder verbinding met de andere: op eenen langen gang komen allerlei kamertjes uit: voorplaatsje, bidvertrek, slaapstede, keuken, een hokje voor brandgerief, enz.

(1) Hij behoorde tot een jongeren tak van 't huis van Diest en was verwant met het machtige huis van Wesemael (ibid. bl. 112).

(2) Deze acte is uitgegeven door J. F. RAMAYKERS, o. c., bl. 320, n° 1, niet volgens 't oorspronkelijke handvest, maar volgens 't Charterboek (Zeelhem: Archief n° 15, f° 13: zooals het Charterboek geeft hij 't slechte jaartal 1442 op.

(3) Over der Kartuijzers leven geeft BOURNAND, (Les Chartreux, in de Revue Générale de Bruxelles, I. Brussel, 1905,) een goed overzicht; over de bibliographie dier orde, cfr. M. HEIMBUCHER, Die Orden und Kongregationen der Katholischen Welt, I, artikel Die Kartäuser, bl. 477 en volgd.

(4) verhenghe - toelating (J. VERDAM, Middelnederlandsch Handwoordenboek, 's Gravenhage, 1911).

(5) J. L. MASSON, De disciplina Ordinis Carthusiensis, Parijs, 1703: eene beknopte bibliographie over dien kloosterregel geeft M. HEIMBUCHER, o. c., bl. 485, n° 2.

(6) Men kan gerust steunen op de gegevens van den kloosterregel: de Kartuijzers zijn de eenige middeleeuwsche kloosterorde, die nooit werd hervormd: buiten enkele bijzonderheden, ter vollediging aangebracht, bleef de Kartuizerregel immer dezelfde.

De edellieden bemeubelen de huizekens met den noodigen huisraad : onze beide handvesten spreken van *huysraet* : we betwijfelen evenwel of deze huisraad zóó eenvoudig was als die der kloosterlingen, want, wat hoefde Hendrik van Diest te gewagen van *juweelen* die in zijn retraite-huisje zich bevonden : dit waren waarschijnlijk enkele snuisterijen, die aan de Kartuizers zelf verboden waren (1).

Nu we weten hoe zulke gebouwtjes eruit zagen, zal het niet van belang ontbloot zijn wat te vernemen over de levenswijze die onze edellieden daar volgden, te meer dat zulks ook bijdraagt tot de kennis van de geestelijke afzondering van de talrijke vooraanstaande personen die te Zeelhem kwamen verblijven en aan dit sticht de al te schoon klinkende benaming verworf van *Domus principum et magnatum* (2).

Alvorens zijn intrek te nemen in 't retraite-huisje, belooft Renier II van Schoonvorst eenen bepaalden levensregel te volgen (3).

We zullen dezen overschrijven en wat toelichten :

I. — Met toestemming van den prior van 't convent, zal hij, nu en dan, twee of drie dagen bij de Kartuizers komen doorbrengen *ghelijc anderen gasten, haren vrienden, die hen over comen*.

II. — Hij zal er, met zijne knechten, in zijn retraite-huisje verblijven (4) : hij moet zelf voor eten en drinken zorgen.

III. — *Rostelic ende vredelic* zal hij er zich gedragen.

IV. — Hij moet zelfs letten op 't gedrag van de dienaars, die hem vergezellen, en, bij zijnen wete, zal hij niets laten *geschien van den knechten, die der oerden oneersaam of ontamelic moghen sijn*.

V. — Vermits hij naar 't klooster komt om zijne geestelijke afzondering zal hij *daer gheen beslach houden van voghelen* (5) *of van honden* : dit

(1) Denkt men hier niet onwillekeurig aan de Begijnhoven, waar de huisjes werden gebouwd op kosten van vrouwen, die ze bewoonden en in eigendom lieten aan 't hof (L. PHILIPPEN, *De Begijnhoven*, bl. 209, Antwerpen, 1918).

(2) J. F. RAMAYKERS, o. c., bl. 319.

(3) Hendrik van Diest spreekt over dit punt niet; Renier II, de zoon van den grooten financier, had zooveel het zaken-leven van zijn vader afgekeken, dat het geen verwondering baart, dat hij in deze overeenkomst ook zóó uitgebreid-juist te werk gaat.

(4) Buiten zijn retraite-huisje beschikte Hendrik van Diest, binnen het klooster — en dit, omdat zijn gebouwtje, als kloosterkluis ingericht, hem wat klein was, van een ander kamer gracioeslijk verleent, om sijn leve dage alleen te gebruiken.

(5) *voghelen*, hier jachtvogels : valken, sperwers, hannikken, enz.

wereldsch en luidruchtig jachtvertoon zou weinig overeenstemmen met het verstorven leven der Kartuizers.

VI. — Het is hem toegelaten in zijn huisje vrienden te ontvangen, maar geene *oneersame persone daer ontfaen of hantiren, daer die oerde scande of scoffiringhe* (1) af hebben mochte: tusschen deze moet men ook de vrouwen verstaan, aan wie de kloosterregel streng toegang verbod in 't convent.

VII. — Gebeurde het dat hij of zijne knechten zich niet gedroegen volgens den voorschreven levensregel, zal het hem *tweewarf oft driewarf guetelic gheseeght* worden door den *priore of van yeman van sinre weghe*.

VIII. — Hebben deze verschillende verwittigingen geen goed gevolg, dan belooft Renier II: « *wij tot haren simpelen segghen dat voirscreven cloester selen rumen, mit alle onsen knechten, mit gueden möide, sonder ennighen ondanck hen te witen of crot* (2) *of onlöst hen te doen, en sonder claghen ende crönen over die guede liede voirscreven, dat ons daer yet te cort is geschieden* ».

IX. — Door het feit zijner uitsluiting verliest de heer onmiddellijk alle recht op 't retraite-huisje, dat hij bouwde; hij mag ook geen aanspraak maken op de andere kluisen, die hij in 't klooster gesticht vond.

X. — Geschiedt deze verwijdering niet, zoo behoudt de heer, zoolang hij leeft, den vollen eigendom van allen *huysraet of ghelt of ander ware of have, hoegedaen of wat dat were*; het stond hem natuurlijk vrij dit bij de stichting van 't huisje in eigendom af te staan aan 't klooster en er zich slechts het vruchtgebruik van voor te behouden: zoo handelde Hendrik van Diest; Renier II zegt echter: « *als wij bijden wille Goids van live ter doit quemen*, zullen de Kartuizers *vrij ende commerloos* den ganschen inboedel behouden, maar *mids testamente of anderen gheloeflicken brieven of wittighen getughen*, mogen wij beschikken over elk voorwerp van den huisraad *sonderlinge ende namenlic te noemen* ». Feitelijk zal 't grootste deel van dezen aan 't klooster gebleven zijn. De levenswandel der middeleeuwsche ridders en edelen was niet altijd stichtend. Hun leven te midden der legerkampen, in feesten en steekspelen

(1) *scoffiringhe*: schande (J. VERDAM, o. c.)

(2) *crot*: last (ibid.)

was vol gevaren, maar toch waren zij christenen. 't Is voorwaar stichtend te zien, hoe zij van tijd tot tijd aan alle wereldsch vertoon verzaakten, met de belangen hunner ziel alleen zich bezig hielden, en het wereldsch stof eens duchtig gingen afkloppen.

P. SMOLDERS.